

УДК 323.1:007

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v038.2022.16>

Д. В. Яковлев

ORCID ID: orcid.org/0000-0003-2828-4669

доктор політичних наук, професор

Національний університет «Одеська юридична академія»

ПУБЛІЧНІ ЗВЕРНЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛІВ ЯК ТЕХНОЛОГІЯ РАЦІОНАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

*«...не думай більше про Мудрість,
проси допомоги в Науки»
У. Еко¹*

Вступ. 5 квітня 2012 року у Києві відбувся Національний круглий стіл «Місія інтелігенції та вільних людей України» [11]. Під час його відкриття Іван Дзюба відзначив необхідність «нового порядку денного». Йшлося про місію інтелігенції та вільних людей у обговоренні реальних проблем українського суспільства. Зокрема, І. Дзюба наголошував на утвердженні національної ідентичності та створення загальнонаціонального інформаційного і культурного простору, без якого посилюється загроза втрати державної незалежності [4]. Ці завдання є актуальними для сучасної України. Зараз інституціоналізація інтелектуальної еліти відбувається в умовах медіатизації політики, а вимога посилення ролі раціональної аргументації у політичній комунікації наптовхується на спротив політичних партій, масмедіа, представників цеху політичного PR та іміджмейкерів. Водночас, в умовах воєнного стану зростає роль публічних інтелектуалів у раціоналізації політичної комунікації з метою забезпечення перемоги та збереження незалежності.

Тема публічних звернень політичних діячів та раціоналізації політичної комунікації завжди привертала увагу дослідників. Зокрема, під час дослідження новорічних звернень президентів України [20] разом із співавторами ми фокусували увагу на їх інтерпретаціях як технології зв'язків із громадськістю, складової політичного ритуалу та, в той же час, частини публічного раціонального дискурсу.

Раціоналізація публічної політики як комунікативного простору реалізації публічної влади є важливим завданням у сучасному українському контексті. «Менеджмент війни» (В. Зеленський), як стан публічної влади та публічної політики в Україні потребує раціональних політичних рішень, що ґрунтуються на пошуку «кращого» аргументу та кристалізації політичних позицій у процесі політичних дебатів.

Публічні інтелектуали, як складова інтелектуальної еліти українського суспільства, відмовляючись від ідентифікації з «радянською/пострадянською інтелігенцією», пропонують власні раціональні візії демократизації та модернізації українського суспільства. Водночас, шукаючи власне місце у публічному дискурсі – від «іміджмейкерів», «політтехнологів», «креативного класу» до чергової версії «обслуги» «олігархічно-люмпенівського» альянсу. У політичній комунікації публічні інтелектуали застосовують технологію відкритих листів, заяв та звернень. Апелюючи до громадськості, публічні інтелектуали виконують важливу функцію раціоналізації політичної комунікації.

Мета статті – визначити публічні звернення інтелектуалів як технологію раціоналізації політичної комунікації. Для реалізації цієї мети було досліджено публічні звернення інтелектуалів в українському політичному дискурсі. На сучасному етапі валідних результатів політологічних чи міждисциплінарних досліджень феномену публічних звернень інтелектуалів як технології раціоналізації політичної комунікації в Україні немає. Нами зроблено перші кроки у цьому напрямку. Визначено інституціоналізацію інтелектуального середовища як пріоритет для подальшого аналізу. Це дозволило виокремити публічні звернення двох об'єднань інтелектуалів в Україні, які пройшли етап інституціоналізації та стали потужними, впливовими організаціями громадянського суспільства. Йдеться про «Український осередок Міжнародного ПЕН-Клубу» («Український ПЕН») [17] та Ініціативну групу «Першого грудня» [7]. Емпіричною базою дослідження стали публічні звернення цих інституцій у лютому – квітні 2022 року. Вибір хронологічних рамок дослідження обумовлений зростанням важливості технологій раціоналізації політичної комунікації в умовах протистояння широкомасштабній збройній агресії. Дослідницький план передбачає визначення основних тем звернень та

¹ Еко У. Маятник Фуко / пер. з італійської Мар'яни Прокопович. Львів: Літопис, 2004. С. 15.

аналіз раціональної аргументації, яка наводилась у зверненні для обґрунтування позиції публічних інтелектуалів з тих чи інших питань суспільного розвитку в умовах війни. Це дозволяє виконати ще одну частину дослідницького путівника – слідуючи за дослідником медіа-дискурсу В. Куликом [9] висловити певні припущення щодо того, у чому публічні інтелектуали відбивають наявні суспільні уявлення, а у чому формують та змінюють їх.

Дослідження складається із двох етапів. На першому етапі було визначено дві впливові інституції, які інтегрують відомих публічних інтелектуалів в Україні. До «Українського осередку Міжнародного ПЕН-Клубу» (Український ПЕН) входять М. Маринович, М. Рябчук, В. Єрмоленко, М. Барчук, О. Гнатюк, Ю. Винничук, Г. Грабович, К. Ботанова, Т. Возняк, Я. Грицак, Т. Гундорова, З. Казанжи, ін. До ініціативної групи «Першого грудня», яку було створено у двадцяту річницю референдуму щодо незалежності України, на різних часових відрізках входили В. Брюховецький, Б. Гаврилишин, О. Гнатюк, В. Горбулін, Л. Гузар, І. Дзюба, Є. Захаров, Й. Зісельс, М. Попович, М. Маринович, Є. Сверстюк, ін. Другий етап передбачає окреслення тематики звернень та наведеної аргументації, яка сприяє раціоналізації політичної комунікації.

Результати дослідження. Звернення інтелектуалів, як і промови політичних та державних діячів, належать до публічного виміру політичної комунікації. Їх можна ідентифікувати як складову публічної комунікації, адже не завжди звернення публічних інтелектуалів мають суто політичну спрямованість. Натомість, вони все одно, хай навіть й опосередковано, сприяють раціоналізації політичної комунікації. Остання може використовуватись як задля раціоналізації політичної взаємодії так і з метою маніпуляцій громадською думкою та конструювання штучних медіа-подій.

Наголосимо на тому, що «...в Україні раціональна аргументація в дискурсивному просторі поступилась медіатизації політики... політичний дискурс став простором спрощеного сприйняття реальності, місцем емоційного шантажу громадян із боку журналістів та експертів. Як наслідок – атомізація суспільних відносин, експансія індивідуальних інтересів та поступове зникнення простору «політичного». Дійсно, якщо у суспільстві немає колективного (суспільного) інтересу, то політика, як процес його вироблення та реалізації, виявляється взагалі не потрібною» [19, с. 85].

Усе залежить від того, кому саме сучасні масмедіа надають слово, презентують у полі публічної комунікації як лідерів думок, експертів тощо. Відзначимо, що «В сучасній західній науці під політичною комунікацією в теоретичному плані часто розуміють багатоманітні соціальні контакти, що

виникають як в публічній сфері, так і у зв'язку з впливом акторів на політичні події» [1, с. 88].

Вплив публічного виміру політичних комунікацій обумовлений спрямованістю на формування громадської думки, конструюванням порядку денного, наділенням легітимністю окремих політичних акторів, застосуванням санкцій з метою розподілу та перерозподілу дефіцитних ресурсів.

У навчальному посібнику з публічної комунікації наводиться її визначення та стверджується, що «...публічна комунікація призначена для ефективної взаємодії з різними аудиторіями. Це сукупність механізмів, методів, способів, засобів спілкування між різними учасниками відповідного процесу. Основними засобами (інструментами) комунікації є сайти в Інтернеті, електронна пошта, мобільний зв'язок та ін. Основна проблема, що пов'язана з реалізацією публічної комунікації, – необхідність її абсолютної відповідності змісту відповідної організації (кампанії). Публічна комунікація дає можливість вирішувати такі завдання: розширення аудиторії, яка реально бере участь у конкретному діалозі, практично до нескінченності...» [14, с. 5].

Медіакратія, яка в Україні постала у сумнівній ролі «обслуги олігархів» має потенціал перетворитись на важливу частину середнього класу та сприяти демократизації саме завдяки раціоналізації публічного дискурсу. Наголосимо, що демократизація неможлива без потужного середнього класу, який забезпечує економічне зростання та є репрезентантом «суспільного блага» [21]. Рецесія та демодернізація не можуть бути складовими демократизації; натомість, вони точно є ознаками змови олігархії та нижчого класу.

Голосом середнього класу, який здатний формулювати публічний інтерес та визначати суспільне благо на основі раціональної аргументації є інтелектуальний клас. Публічні інтелектуали за допомогою раціоналізації політичної комунікації формують громадську думку, визначають порядок денний влади та суспільства, впливають на результати виборчих кампаній.

Під час круглого столу «Інтелектуали у сучасному світі: український контекст» у Києві, матеріали якого було опубліковано у журналі «Філософська думка» у 2014 році, обговорювалась можливість звернення інтелектуалів до влади щодо недопущення насильства на Майдані та «брутального й цинічного порушення владою прав людини в Україні, яке засвідчили події на Майдані незалежності 30 листопада та 11 грудня 2013 року» [8, с. 58].

Учасники круглого столу пропонували власні візії щодо визначення, функцій та специфіки інтелектуалів. Наведемо декілька цитат. І. Лисий зазначає: «...чи підлягають національній ідентифікації інтелектуали? Адже репрезентанти цієї

групи найчастіше претендують на статус громадян світу...»; «...Інтелектуали відрізняють себе не тільки від людей фізичної праці (це перше, приблизне й поверхове розрізнення), а й від інтелігенції. Нерідко це розрізнення трансформоване у протиставлення себе інтелігенції. Нехай сьогодні й не «прошарковий» і не «гнилий», та все ж інакший – із залишковим негативним семантичним відтінком...» [8, с. 53]; «...більшість інтелектуалів в Україні ухилиється від громадянської відповідальності» [8, с. 54].

На думку Є. Головахи, «...Є просте соціально-структурне тлумачення: «інтелігенція – це верства людей з вищою освітою», як це визначалося в Радянському Союзі. До речі, на Майдані такі становлять 60%. Можна сказати, переважно інтелігенція. І «Беркут» – теж інтелігенція. Усі наші керівники також з вищою освітою. І Янукович, Азаров, і всі інші – теж інтелігенція. Тому як соціологічну категорію інтелігенцію я взагалі не розглядаю...»; «...Інша річ – інтелектуали... Інтелектуали – це люди, які займаються розумовою працею, але при тому вони вільні від певних соціальних обмежень у висловленні своїх поглядів... Я би так визначив категорію вільних інтелектуалів (до речі, вона дуже невелика): це – люди розумової праці у галузях науки, освіти та культури, які відчують себе незалежними від тиску держави. А це дуже важко – бути такими у нашій країні. Отже, це дуже невеликий шар людей...»; «Але що таке інтелектуал? Він усвідомлює, перш за все, усю складність суспільства. Він має розуміти, що перемога однієї частини суспільства над іншою – це передумова громадянської війни...»; «...інтелектуали повинні завжди підтримувати тих, хто ослаблений у суспільстві, на кого справляють тиск, хоч би про кого тут ішлося: чи то про меншини, чи то про людей, яких гноблять...» [8, с. 56].

Варто особливо наголосити на тому, що «В останні роки все більше українців роблять акцент на тому, що обирають як бажану модель життя в сучасній цивілізованій західній країні та орієнтуються при цьому і на демократичний устрій, і на захист прав людини, і на ринкову економіку, і на право індивідуальної самореалізації» [16, с. 80].

За визначенням М. Рябчука «...публічні інтелектуали – це люди розумової праці, які мають певне публічне ім'я і авторитет і мають достатню відвагу та компетентність висловлюватися публічно з найрізноманітніших суспільно важливих питань. У цьому сенсі вони є певною суспільною інституцією – інституцією громадянського суспільства, яка а) дає в популярній формі фахову оцінку проблем та шляхів їхнього вирішення; б) встановлює певну ієрархію цих проблем, структурує їх у суспільній свідомості; в) задає

суспільству не лише інтелектуальні, а й певні моральні стандарти мислення та поведінки» [15].

В умовах, коли українське суспільство долає наслідки тривалого перебування у пострадянському «прикордонні» та реалізує цивілізаційний вибір, поступово виходячи із стану «розділеного» суспільства й «Failed State», раціоналізація стає ледь не єдиною альтернативою медіатизації політики та вкрай важливим доповненням до процесу демократизації публічного простору. Щодо медіатизації, яка утворює медіакратію як складову правлячого класу, то її сутність – це забезпечення високих рейтингів медіа й нав'язування формату розважальних медіа для суспільного та політичного мовлення. Політичний дискурс медіа, який переважно формується розважальними ток-шоу та конструється навколо медіа-скандалів у політичній комунікації має бути доповнений раціональними рішеннями, аргументами та дебатами.

Вже 25 лютого 2022 року світ побачив звернення Ініціативної групи «Першого грудня» із закликом «Підтримайте Україну» [12]. У ньому можна побачити перехід від емоцій до раціонального обґрунтування необхідності підтримати Україну. Зокрема, зазначається: «Це важко – прокидатися о 5-й ранку під вибух ракети... Це важко – бачити, що в твоєму місті ведуться справжні бої, а в багатоквартирні будинки влучають ракети. Це важко – гуляти зі своїми малими дітьми і чути вибухи, немов у твоє подвір'я раптом прокралася тисяча терористів. Це важко – рахувати загиблих і дивитися в їхні очі на їхніх свілинах... Ціллю окупантів стають дитячі будинки та житлові багатоповерхівки... Наш народ вижив і живе «попри все». Попри всі ті трагедії, яких він зазнав у XX столітті: знищення Голодомором, мільйони замордованих, розстріляну інтелігенцію, знищення мови і культури. Усі ці злочини чинила авторитарна Росія... Тому її війна проти України сьогодні – не новина для нас. Ми вистояли тоді і вистоїмо зараз... Але нам потрібна допомога. Путін здійснює те, що Європа переживала востаннє у 1939-му. Сьогодні Україна воює та захищає себе. Вона захищає цінності прав людини і фундаментальних свобод, демократії та сміливого спротиву тиранії. Це вічна боротьба, яка триває від грецьких міст-держав до італійських міст-республік, від цінностей Французької революції до спротиву нацизму, від Празької весни та польської «Солідарності» до українського дисидентського руху. Сьогодні – нова, може, вирішальна для людства, битва між свободою та тиранією, між гуманізмом та політичним садизмом. Українці б'ються зі зброєю в руках, світ має підставити плече» [12].

У зверненні перераховуються напрямки посилення санаційної політики проти Російської

Федерації та підтримки України, які у подальшому були реалізовані.

27 лютого 2022 року Український ПЕН звернувся з вимогою культурних санкцій щодо Російської Федерації. Зазначалось: «Зважаючи на те, що Російська Федерація свавільно порушує міжнародні договори та суспільні норми, вимагаємо вслід за політичними, економічними, спортивними й іншими санкціями накласти на неї також культурні санкції, і тим самим обмежити її культурну присутність на міжнародній арені. У цій фактично тоталітарній країні культура виконує сервісну функцію і слугує політичній пропаганді» [3].

У зверненні також визначено конкретні кроки щодо впровадження культурних санкцій, перераховано міжнародні мистецькі події з вимогою скасування у них участі представників Російської Федерації. Зокрема, це «Венеційська бієнале, Art Basel, Documenta та інші... Каннський, Берлінський, Венеційський та інші міжнародні кінофестивалі... Зальцбургський фестиваль, Авіньйонський фестиваль, Фестиваль Арена ді Верона та інші театральні й музичні події... Франкфуртський книжковий ярмарок, Лондонський книжковий форум тощо» [3].

Водночас, підписанти зазначають: «Ми, люди, які працюють з культурою і мистецтвом, високо цінуємо позицію деяких російських митців, що відкрито засудили агресію та військові дії Російської Федерації проти України. Вони не можуть бути звинуваченими в кримінальних вчинках їх уряду».

1 березня 2022 року Український ПЕН звернувся із публічною заявою до світової книжкової спільноти щодо бойкоту російської книги у світі. Таку необхідність бойкоту російської книги підписанти аргументують наступним чином: «Повномасштабне вторгнення в Україну було б неможливе без потужної пропаганди, якою Росія багато років отруєє інформаційний і культурний простір усього світу – як через медіа, так і через культурні продукти, серед яких одну з ключових ролей відіграє література та книговидавництво... Наративи російської пропаганди наповнюють безліч книжок, які перетворюються в такий спосіб на зброю і використовуються для розв'язання війни. Вони створюються в сучасній Росії і завдяки державній підтримці масово поширюються по світу, зокрема й через міжнародні книжкові ярмарки, літературні фестивалі, наукові конференції та геополітичні дискусії. Внаслідок російської пропагандистської активності у сфері літератури та книговидавництва безліч авторів, літературних агентів, видавців та дистриб'юторів з різних країн світу невідомо беруть участь у її поширенні та зараженні дедалі більшої кількості громадян своїх країн» [6].

Звернення, окрім Українського ПЕНу, підписали також Український Інститут Книги Львівський міжнародний BookForum, Книжковий Арсенал, BookSpace.

8 березня президент Українського ПЕН дав публічну відповідь на лист Німецького ПЕН, а Український ПЕН звернувся з відкритим листом до Міжнародної ПЕН-спільноти. А. Курков зазначив: «Нас зараз можуть повністю зрозуміти тільки жителі Сараєва, Дубровніки і старші мешканці Ковентрі, знищеного вщент німецькими бомбардувальниками під час Другої світової війни... Доки в Україні триває війна, не буде схожих дискусій і між українськими та російськими літераторами. Так, «чорний список» – не найкраща практика. Тим паче ми знаємо – не всі російські письменники підписали відкритий лист на підтримку агресії в Україні... Тому я пропоную зробити «білий список» із прізвищами тих діячів російської культури, які не побоялись підняти голос проти Путіна та війни в Україні. Підтримуймо тих, хто підтримує нас» [2]. У відкритому листі Українського ПЕН наголошується: «Війна, яку веде з нами Кремль, жорстока і безжальна. За задумом Путіна, ми маємо зникнути як окрема нація й незалежна держава. Наші демократичні свободи є викликом для кремлівського авторитарного режиму. Міра брехні, якою цей режим спотворює образ України в очах світу, жахає. Тим часом масово гинуть люди, передусім мирні мешканці наших сплюндрованих міст... І саме на тлі цієї великої біди особливо дорогою і значущою є солідарність з вашого боку, друзі. Ми не в силі перелічити всіх, хто на цей час висловив нам свою підтримку, але повірте, що всі ваші добрі побажання творять потужний кумулятивний ефект загальносвітової підтримки і сповнюють наші серця великою вдячністю» [10].

18 березня Український ПЕН звернувся до міжнародної інтелектуальної спільноти «Про діалог під бомбами» [10]. У цьому зверненні наголошується, що незважаючи на заклики до «...діалогу і дискусій з російськими інтелектуалами щодо «примирення», позиція українських інтелектуалів залишається незмінною: «діалог про культуру під бомбами і дулами автоматів неможливий» [10].

20 квітня 2022 року ініціативна група «Першого грудня» оприлюднила звернення «Як нам жити в умовах війни?» [18]. У ньому йдеться про завдання для українського суспільства, влади та опозиції в умовах воєнного стану. Від пошуку назви цієї війни автори переходять до чіткого плану дій для кожного громадянина. Зазначається: «Історики по-різному назвуть цю війну. Війна за спадок Київської Русі. Агонія Російської імперії. Спроба нового переділу світу. Зіткнення цивілізацій... Україні у складі

демократичної частини людства протистоїть не Путін та низка генералів-садистів, а євразійська недоімперія, яка на наших очах перетворюється з авторитарної держави – на тоталітарну... З початком війни життя в Україні різко змінилося... У Президенті світ побачив переконливого лідера нації. Український воїн став натхненним захисником і рятувальником. Медики та рятувальники допомогли зберегти численні життя. Волонтер перетворився на носія жертвовного благодіяння. Дипломати розгорнули потужний другий фронт. Журналісти – третій, інформаційний... Так суспільство, яке ще напередодні війни страждало від міжпартійних суперечок і поділів, стало єдиним настільки, наскільки може молода країна стати єдиною через 30 років після свого «вродження» [18].

Висновки. Публічні інтелектуали у сучасній Україні сприяють раціоналізації політичної комунікації. Звернення інтелектуалів формують новий порядок денний для діяльності інституту масмедіа, політичних партій, громадянського суспільства. Їх вплив полягає також у протидії медіатизації політики, підпорядкуванню публічної політики медійним критеріям рейтингу/формату, запобіганню перетворенню політичних змагань на основі раціональних дебатів на шоу, віртуальні конфлікти штучно сконструйованих іміджів та медіа-скандалів. Публічні інтелектуали, як частина середнього класу, визначають та презентують у публічній комунікації суспільне благо, утворюють стандарти не лише раціональної аргументації а й моральної поведінки. До інституціоналізованих впливових груп інтелектуалів в українському суспільстві, тексти яких було досліджено у цій статті, віднесено Український ПЕН та ініціативну групу «Першого грудня». Тематику публічних звернень інтелектуалів у перші три місяці широкомасштабної збройної агресії стали культурні санкції проти країни-агресора, бойкот російської книги, обґрунтування неможливості діалогу «під бомбами» із представниками культури та мистецтва РФ, необхідність міжнародної підтримки України та спроба раціоналізації головного питання українського суспільства: «як нам жити в умовах війни?».

На окрему увагу заслуговує те, що публічні інтелектуали не лише відбивали наявні суспільні уявлення, а й формували та змінювали громадську думку. При цьому, ледь не вперше в історії незалежної України, публічні інтелектуали, завдяки зверненням до міжнародної спільноти, активно впливали на формування громадської думки у окремих демократичних країнах, глобальної громадської думки тощо.

Від реакції міжнародної спільноти на публічні звернення інтелектуалів та здатності українського суспільства почути раціональні аргументи

представників інтелектуальної еліти, без перебільшення, залежить подальша доля України.

Література

1. Акаймова А. Політична комунікація як процес взаємодії політичних суб'єктів. *Політичний менеджмент*. 2011. № 1. С. 87–91. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/08/akaiomova_politychna.pdf
2. Біле і чорне. Відповідь президента Українського ПЕН на лист Німецького ПЕН. 2022. 8 березня. *Український ПЕН*. URL: <https://pen.org.ua/bile-i-chorne-vidpovid-prezydenta-ukrayinskogo-pen-na-lyst-nimetskogo-pen>
3. Вимога культурних санкцій щодо Російської Федерації. 2022. 27 лютого. *Український ПЕН*. URL: <https://pen.org.ua/vymoga-kulturnyh-sanktsij-shhodorosijskoyi-federatsiyi>
4. Відкриття та пленарне засідання «Світові виклики та сучасний стан розвитку України». *Ініціативна група «Першого грудня»*. URL: <http://1-12.org.ua/stenohramy-nks-misiya-intelighentsij-ta-vilnyh-lyudej-ukrajiny/stenohrama-vidkryttja-ta-plenarnoho-zasidannya-svitovi-vyklyky-ta-suchasnyj-stan-rozvytku-ukrajiny>
5. Еко У. Маятник Фуко / пер. з італійської Мар'яни Прокопович. Львів: Літопис, 2004. 652 с.
6. Заява щодо бойкоту російської книги у світі. 2022. 1 березня. *Український ПЕН*. URL: <https://pen.org.ua/totalnyj-bojkot-rosijskoyi-knygy-u-sviti>
7. Ініціативна група «Першого грудня». URL: <http://1-12.org.ua/>
8. Інтелектуали у сучасному світі: український контекст: Круглий стіл (Київ) / І. Лисий, Є. Головаха, А. Єрмоленко, І. Сікора, Т. Гардашук, Л. Шашкова, М. Гамкало. *Філософська думка*. 2014. № 2. С. 52–68.
9. Кулик В. Дискурс українських медій: ідентичності, ідеології, владні стосунки. Київ: Критика, 2010. 665 с.
10. Лист Українського ПЕН до міжнародної ПЕН-спільноти. 2022. 8 березня. *Український ПЕН*. URL: <https://pen.org.ua/lyst-ukrayinskogo-pen-do-mizhnarodnoyi-pen-spilnoty>
11. Національний Круглий Стіл «Місія інтелігенції та вільних людей України» від 5 квітня 2012 р. *Ініціативна група «Першого грудня»*. URL: <http://1-12.org.ua/stenohramy-nks-misiya-intelighentsij-ta-vilnyh-lyudej-ukrajiny>
12. Підтримайте Україну! Звернення Ініціативної групи «Першого грудня» до світової громадськості. 2022. 25 лютого. *Ініціативна група «Першого грудня»*. URL: <http://1-12.org.ua/2022/02/25/4290>
13. Про діалог під бомбами. Звернення Українського ПЕН до міжнародної інтелектуальної спільноти. 2022. 18 березня. *Український ПЕН*. URL: <https://pen.org.ua/pro-dialog-pid-bombamy-zvernennya-ukrayinskogo-pen-do-mizhnarodnoyi-intelektualnoyi-spilnoty>
14. Публічна комунікація: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 052 «Політологія» й слухачів спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування» / авт. кол.: В. І. Шарий та ін.; за заг. ред. д. держ. упр. В. І. Шарого. Черкаси: Ю. А. Чабаненко, 2020. 330 с.

15.Рябчук М. Про роль публічного інтелектуала в суспільстві. 2010. 30 грудня. *ZAXID.net*. URL: https://zaxid.net/pro_rol_publicnogo_intelektuala_v_suspilstvi_n1119740 30 грудня 2010

16.Трушевич Г. Б. Іміджмейкінг в українській політичній практиці: ціннісний вимір. *Політикус*. 2020. Випуск 4. С. 75–82.

17. *Український ПЕН*. URL: <https://pen.org.ua/>

18. Як нам жити в умовах війни? 2022. 20 квітня. Ініціативна група «Першого грудня». URL: <http://1-12.org.ua/2022/04/20/4298>

19. Яковлев Д. В. Дискурс вітчизняних медіа щодо країн Балтії: минуле/майбутнє, policy/politics. *Актуальні проблеми філософії та соціології: науково-практичний журнал*. 2020. Вип. 26. С. 82–87.

20. Яковлев Д. В. Президент говорить! Новорічні звернення президентів України: політичний PR, ритуал, раціональний дискурс (частина 1: від Л. Кравчука до В. Ющенка) / Д. В. Яковлев, І. В. Шамша, Л. І. Яковлева. *Габітус*. Вип. 18. Т. 1. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 43–48.

21. Yakovlev D., Borovyk L., Diachenko O. The voice of the middle class and economic democracy in Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2022. № 8 (3). С. 220–227.

Анотація

Яковлев Д. В. Публічні звернення інтелектуалів як технологія раціоналізації політичної комунікації. – Стаття.

У статті визначено публічні звернення інтелектуалів як технологію раціоналізації політичної комунікації. Досліджено звернення двох впливових організацій, які об'єднують публічних інтелектуалів в Україні – «Український ПЕН» та Ініціативну групу «Першого грудня». Вже сама їх поява, тривала публічна активність, визнання на міжнародному й національному рівні як з боку політичної еліти так і громадянським суспільством є ознакою інституціоналізації цих груп публічних інтелектуалів в Україні. Досліджено публічні звернення інтелектуалів в українському політичному дискурсі; об'єднання інтелектуалів обрано за критерієм інституціоналізації. Це дозволило виокремити публічні звернення двох об'єднань інтелектуалів в Україні, які пройшли етап інституціоналізації та стали впливовими організаціями громадянського суспільства. Емпіричною базою дослідження є публічні звернення цих інституцій у лютому – квітні 2022 року, тобто у перші три місяці широкомасштабної збройної агресії. Відзначено теми звернень та проаналізовано раціональну аргументацію, яку наведено у них. Також висловлено припущення щодо того, у чому публічні інтелектуали відбивають наявні суспільні уявлення, а у чому формують та змінюють їх. Відзначено необхідність раціоналізації політичної комунікації в умовах правового режиму воєнного стану задля консолідації суспільства, формування нового порядку денного, становлення політичної ідентичності тощо. Виокремлено політичні партії, політичний PR й політичні комунікації, як простори, що потребують раціоналізації. Раціоналізація політичної комунікації покликана пом'якшити негативний вплив медіатизації політики,

а інституціоналізація публічних інтелектуалів, як інтелектуальної еліти – протидіяти посиленню медіакратії, як «обслуги олігархів». Публічні інтелектуали в Україні, як складова інтелектуальної еліти суспільства, відмовляючись від ідентифікації з «пострадянською інтелігенцією», пропонують власні раціональні візії демократизації та модернізації українського суспільства. Водночас, шукаючи власне місце у публічному дискурсі – від «іміджмейкерів», «політтехнологів», «креативного класу» та чергової версії «обслуги» «олігархічно-люмпенівського» альянсу до інтелектуальної еліти. У політичній комунікації публічні інтелектуали застосовують технологію відкритих листів, заяв та звернень. Апелюючи до громадськості, публічні інтелектуали виконують важливу функцію раціоналізації політичної комунікації.

Ключові слова: політична комунікація, політичні технології, політичний PR, іміджмейкінг, політична еліта, політичні партії, інститут масмедіа, медіатизація політики, інтелектуальна еліта.

Summary

Yakovlev D. V. Public appeals of intellectuals as a technology of rationalization of political communication. – Article.

The article defines the public appeals of intellectuals as a technology of rationalization of political communication. The appeal of two influential organizations that unite public intellectuals in Ukraine – “Ukrainian PEN” and the “First of December” Initiative Group – was studied. Their very appearance, long-term public activity and recognition at the international and national level both by the political elite and civil society are a sign of the institutionalization of these groups of public intellectuals in Ukraine. The public appeals of intellectuals in the Ukrainian political discourse were studied; the association of intellectuals was chosen according to the criterion of institutionalization. This made it possible to single out the public appeals of two associations of intellectuals in Ukraine, which passed the stage of institutionalization and became influential civil society organizations. The empirical basis of the study is the public statements of these institutions in February–April 2022, that is, in the first three months of the large-scale armed aggression. The topics of the appeals are noted and the rational argumentation given in them is analyzed. Assumptions are also made about how public intellectuals reflect existing public perceptions, and how they shape and change them. The need for rationalization of political communication in the conditions of the legal regime of martial law for the consolidation of society, the formation of a new agenda, the formation of political identity, etc. are noted. Political parties, political PR, and political communications are singled out as the areas that need rationalization. The rationalization of political communication is designed to mitigate the negative impact of the mediatization of politics, and the institutionalization of public intellectuals as an intellectual elite is intended to counteract the strengthening of the mediocracy as “servants of the oligarchs”. Public intellectuals in Ukraine, as part of

the intellectual elite of society, refusing to be identified with the “post-Soviet intelligence”, offer their own rational visions of democratization and modernization of Ukrainian society. At the same time, looking for their own place in the public discourse from “image makers”, “political technologists”, “creative class” and another version of “servants” of the “oligarchic-lumpen” alliance to the intellectual elite. In political

communication, public intellectuals use the technology of open letters, statements, and appeals. By appealing to the public, public intellectuals perform an important function of rationalizing political communication.

Key words: political communication, political technologies, political PR, image-making, political elite, political parties, mass media institute, mediatization of politics, intellectual elite.